

DESPRE STAT



V.I. LENIN

Proletari din toate țările, uniți-vă!

DESPRE STAT

VLADIMIR ILICI LENIN

1919

REPUBLICARE
COMUNISM ȘTIINȚIFIC

2026

Tovarăși, potrivit planului stabilit de instituția dv. și comunicat mie, subiectul prelegerii noastre de astăzi este problema statului. Nu știu în ce măsură sunteți deja familiarizați cu această problemă. Dacă nu mă înșel, cursurile dv. au început de curând și este pentru prima oară când aveți prilejul să abordați sistematic această problemă. Dacă așa stau lucrurile, se prea poate ca în prima prelegere să nu reușesc să înfățișez destul de limpede această problemă grea, să nu reușesc să mă fac înțelege de clar înțeles de mulți dintre auditori. Și dacă s-ar întâmpla să fie așa, vă rog să nu vă neliniștiți, căci problema statului este una dintre problemele cele mai complexe, cele mai dificile și pe care savanții, autorii și filozofii burghezi au încurcat-o, poate, mai mult decât pe oricare alta. De aceea nimeni nu trebuie să-și închipuie că s-ar putea ajunge dintr-o dată, într-o convorbire scurtă, la o deplină elucidare a acestei probleme. E necesar ca după prima convorbire pe această temă să vă notați punctele neînțelese sau neclare, spre a putea reveni asupra lor încă și încă o dată, spre a le putea completa și clarifica ulterior atât prin lectură, cât și prin prelegeri și convorbiri. Sper că vom mai avea prilejul să ne întâlnim încă o dată și atunci vom putea face un schimb de păreri asupra tuturor chestiunilor complementare și să vedem ce a rămas neclar. Sper, de asemenea, că în completarea convorbirilor și a prelegerilor veți consacra un anumit timp lecturii cel puțin a unora din principalele scrieri ale lui Marx și Engels. Fără îndoială că în bibliografiile și în manualele care în biblioteca dv. stau la dispoziția cursanților școlii pregătitoare de cadre sovietice și de partid veți găsi aceste scrieri principale. Și deși s-ar putea ca pe unii să-i sperie la început greutatea textului, trebuie să vă previn totuși că asta nu trebuie să vă îngrijoreze, căci ceea ce a rămas neînțeles la prima lectură va fi înțeles la recitirea respectivei lucrări sau când veți aborda ulterior problema sub un alt aspect, căci, repet, problema este atât de complexă, iar savanții și autorii burghezi au încurcat-o în asemenea hal, încât oricine dorește s-o aprofundeze cu toată seriozitatea și să-și însușească temeinic toate datele ei trebuie s-o reia de mai multe ori, să revină mereu asupra ei și s-o studieze sub diferite aspecte, spre a-și forma o idee clară și precisă despre stat. Și vă va fi cu atât mai ușor să reveniți asupra acestei probleme, cu cât este o problemă atât de fundamentală, atât de esențială a întregii politici, încât nu numai în aceste vremuri furtunoase, revoluționare prin care trecem în momentul de față, ci și în vremurile cele mai pașnice vă veți lovi în fiecare zi, în orice ziar, în legătură cu orice chestiune economică sau politică, de problema: ce este statul, în ce constă esența lui, rolul lui și care este atitudinea față de stat a partidului nostru, partidul comunist, care luptă pentru doborârea capitalismului; în fiecare zi veți avea cele mai diferite prilejuri să reveniți asupra acestei probleme. Esențialul este ca, în urma lecturilor dv., a convorbirilor și a prelegerilor despre stat pe

care le veți asculta, să învățați să abordați în mod independent această problemă, deoarece o veți întâlni cu cele mai diferite prilejuri, în fiecare chestiune neînsemnată, în cele mai neașteptate îmbinări, în discuțiile și controversele cu adversarii. Numai atunci când veți fi învățat să vă descurcați singuri în această problemă vă veți putea considera destul de fermi în convingerile dv. și le veți putea susține destul de reușit în fața oricui și oricând.

După aceste sumare observații trec acum la fondul problemei: ce este statul, cum a apărut el și care trebuie să fie, în esență, atitudinea față de stat a partidului clasei muncitoare — partidul comunist —, care luptă pentru doborârea completă a capitalismului.

După cum am mai spus, cu greu s-ar putea găsi o problemă pe care reprezentanții științei, filozofiei, dreptului, economiei politice și publicisticii burgheze s-o fi încurcat — cu bună-știință sau fără să-și dea seama — în halul în care au încurcat problema statului. Până în ziua de azi această problemă este frecvent confundată cu problemele religioase, și de multe ori nu numai reprezentanții doctrinelor religioase (din partea cărora e firesc să te aștepți la așa ceva), ci și oameni care se consideră liberi de prejudecăți religioase confundă problema specială a statului cu problemele religiei și încearcă să construiască o teorie — adesea destul de complicată, cu o tratare și fundamentare ideologică filozofică — în sensul că statul este ceva divin, supranatural, că este o forță prin care a trăit și trăiește omenirea și care dă sau are de dat oamenilor ceva care nu vine de la om, ci îi este dat din afară — că este o forță de origine divină. Și trebuie spus că această teorie este atât de strâns legată de interesele claselor exploatoare — moșierii și capitaliștii —, servește în așa măsură interesele lor, a pătruns atât de adânc în toate deprinderile, în toate concepțiile, în toată știința domnilor reprezentanți ai burgheziei, încât rămășițele ei se întâlnesc la fiecare pas, inclusiv în concepția despre stat a menșevicilor și a eserilor, care contestă plini de indignare afirmația că sunt prizonierii unor prejudecăți religioase; ei sunt convinși că pot privi lucid problema statului. Și dacă această problemă se prezintă azi atât de confuză și de complicată, e pentru că atinge interesele claselor dominante într-o măsură mai mare decât oricare alta (exceptând doar bazele științei economice). Teoria statului servește pentru a justifica privilegiile sociale, existența exploatarei, existența capitalismului, iată de ce ar fi extrem de greșit să ne așteptăm la imparțialitate în această problemă, să ne închipuim că oamenii cu pretenții de științificitate ar putea să reprezinte aici un punct de vedere pur științific. Când vă veți familiariza cu această problemă și o veți pătrunde îndeajuns, veți vedea întotdeauna în problema statului, în învățătura despre stat, în teoria statului, lupta dintre diferite clase, luptă care se reflectă sau își găsește expresia în lupta dintre concepțiile asupra statului, în aprecierea rolului și

importanței statului.

Pentru a aborda în chip cât mai științific această problemă, trebuie să aruncăm o privire istorică, fie și fugitivă, asupra apariției și dezvoltării statului. În domeniul științelor sociale, metoda cea mai sigură și absolut necesară pentru a putea aborda în mod just o problemă dată, fără a te pierde într-un noian de amănunte sau în enorma diversitate a părerilor ce se înfruntă — lucrul cel mai important pe care trebuie să-l ai în vedere dacă vrei să abordezi din punct de vedere științific o problemă dată — este să nu uiți conexiunea istorică fundamentală, să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care acesta le-a parcurs în dezvoltarea lui și, prin prisma acestei dezvoltări, să vezi ce a devenit acest fenomen în prezent.

Sper că în legătură cu problema statului veți studia lucrarea lui Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului”. Este una dintre lucrările fundamentale ale socialismului contemporan, în care se poate da crezare fiecărei fraze, siguri fiind că nicio frază nu este spusă la întâmplare, ci scrisă pe temeiul unui vast material istoric și politic. Desigur că nu toate părțile acestei lucrări sunt deopotrivă de accesibile și ușor de înțeles; unele dintre ele presupun un cititor care posedă anumite cunoștințe de istorie și economie. Repet însă: nu trebuie să vă îngrijorați dacă la prima lectură nu veți înțelege conținutul acestei lucrări. Asta nu se întâmplă aproape niciodată. Dar reîntorcându-vă la această lucrare mai târziu, când vi se va trezi interesul pentru ea, veți ajunge s-o înțelegeți în cea mai mare parte, dacă nu chiar în întregime. Am ținut să amintesc de această carte, pentru că ea abordează just problema în sensul arătat aici. Ea începe printr-un studiu istoric în care se arată cum a apărut statul.

Pentru a aborda în mod just această problemă, ca și oricare alta, de pildă aceea a apariției capitalismului sau a exploatării omului de către om, sau problema socialismului, cum a apărut socialismul, ce condiții i-au dat naștere, pentru a putea aborda în mod temeinic orice problemă de acest fel, trebuie neapărat să aruncăm o privire asupra întregii ei evoluții în decursul istoriei. În această problemă trebuie să avem în vedere înainte de toate că statul n-a existat dintotdeauna. A fost o vreme când n-au existat deloc state. Statul apare acolo unde și atunci când apare împărțirea societății în clase, când apar exploatare și exploatați.

Înainte de apariția primei forme de exploatare a omului de către om, a primei forme de împărțire în clase — stăpâni de sclavi și sclavi —, a existat familia patriarhală sau, cum e denumită uneori, **clanul** (neamul, ginta, când oamenii trăiau în gînți); în modul de viață al multor popoare primitive au rămas urme destul de precise ale acestor timpuri primitive, și dacă veți lua

orice lucrare privitoare la civilizația primitivă, veți găsi întotdeauna descrieri, indicații și reminiscențe, mai mult sau mai puțin precise, care arată că a fost o vreme, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu comunismul primitiv, când societatea nu era împărțită în stăpâni de sclavi și sclavi. Pe atunci n-a existat statul, n-a existat un aparat special pentru folosirea sistematică a violenței și pentru a supune oamenii prin violență. Acest aparat este tocmai ceea ce se numește stat.

În societatea primitivă, când oamenii trăiau în ginți mici, aflându-se încă pe treptele cele mai de jos ale dezvoltării, într-o stare apropiată de cea a sălbătăciei, într-o epocă de care omenirea civilizată de astăzi este despărțită prin câteva milenii, — pe vremea aceea nu se văd încă semne de existență a statului. Vedem domnia obiceiurilor, vedem autoritatea, respectul, puterea de care se bucurau căpeteniile ginților, vedem că de această putere se bucurau uneori femeile — situația lor de atunci era cu totul alta decât cea de azi, când femeia e lipsită de drepturi și oprimată —, dar nu vedem nicăieri o *categorie* specială de oameni care să se separe de ceilalți pentru a-i guverna și care, în interesul, în vederea acestei guvernări, să dispună în mod sistematic și permanent de un anumit aparat de constrângere, de un aparat de violență, cum sunt în prezent — o știți cu toții — detașamentele militare înarmate, închisorile și celelalte mijloace de a supune prin violență voința altora, adică ceea ce constituie esența statului.

Dacă lăsăm la o parte așa-numitele doctrine religioase, teoriile subtile, eșafodașele filozofice și variatele opinii formulate de oameni de știință burghezi și căutăm adevărata esență a lucrurilor, vedem că statul se reduce tocmai la un asemenea aparat de guvernare, desprins de societatea umană. Când apare un grup special de oameni a căror îndeletnicire exclusivă este aceea de a guverna și care, pentru a guverna, au nevoie de un aparat special de constrângere — de închisori, de detașamente speciale de oameni, de armată etc. — spre a supune prin violență voința altora, atunci apare statul.

A fost însă o vreme când statul n-a existat, când legăturile dintre oameni, societatea însăși, disciplina, rânduiala muncii se mențineau prin puterea obișnuinței, a tradițiilor, prin autoritatea sau respectul de care se bucurau șefii ginții sau femeile, care pe atunci aveau adesea o situație nu numai egală cu a bărbaților, ci de multe ori chiar una mai înaltă, și când nu exista o categorie specială de oameni specializați în materie de guvernare. Istoria ne arată că statul, ca aparat special de constrângere a oamenilor, a apărut numai acolo unde și atunci când a apărut împărțirea societății în clase, adică împărțirea ei în grupuri de oameni dintre care unii își pot însuși în mod permanent munca altora, unii îi exploatează pe alții.

Această împărțire în clase a societății în decursul istoriei trebuie să ne stea

mereu clar în față, ca un fapt fundamental. Dezvoltarea tuturor societăților omenеști de-a lungul mileniilor ne arată în toate țările, fără excepție, caracterul legic general al acestei dezvoltări, regularitatea și consecutivitatea ei, astfel încât la început avem societatea fără clase, străvechea societate patriarhală, primitivă, în care n-au existat aristocrați; apoi societatea bazată pe sclavie, societatea sclavagistă. Prin acest stadiu a trecut întreaga Europă civilizată de astăzi, unde acum 2000 de ani sclavia a fost pe deplin dominantă. Prin el au trecut, în imensa lor majoritate, și popoarele din celelalte continente. La popoarele mai puțin dezvoltate persistă și astăzi vestigii ale sclaviei, iar în Africa, de pildă, veți găsi și în zilele noastre instituția sclaviei. Stăpâni de sclavi și sclavi — iată prima mare împărțire în clase. Primul grup stăpâna nu numai toate mijloacele de producție — pământul, uneltele, oricât de rudimentare, de primitive ar fi fost ele pe atunci —, el avea în proprietatea sa și oameni. Cei care alcătuiau acest grup se numeau stăpâni de sclavi, iar cei care munceau, care prestau muncă în folosul altora, se numeau sclavi.

Acestei forme i-a urmat în istorie o altă formă — iobăgia. În marea majoritate a țărilor, sclavia, în dezvoltarea sa, s-a transformat în iobăgie. Principala împărțire a societății este aici împărțirea în moșieri feudali și țărani iobagi. Forma relațiilor dintre oameni se schimbase. Pentru stăpânul de sclavi, sclavul era proprietatea sa, iar legea consfințea acest punct de vedere, considerându-l pe sclav ca pe un lucru aflat în posesiunea deplină a stăpânului său. În ceea ce-l privește pe țăranul iobag, s-a menținut asuprirea de clasă, dependența de moșierul feudal, dar acesta nu-l avea în proprietatea sa pe țăran, ca pe un lucru al său; el avea dreptul numai la munca acestuia și dreptul de a-l constrânge să presteze anumite servituți. În practică însă, după cum știți cu toții, iobăgia, mai ales în Rusia — unde s-a menținut mai mult ca oriunde și a luat forme dintre cele mai brutale —, nu se deosebea prin nimic de sclavie.

Apoi, în societatea feudală, pe măsură ce se dezvolta comerțul și se forma piața mondială, pe măsură ce se dezvolta circulația banilor, a început să apară o nouă clasă — clasa capitaliștilor. Marfa, schimbul de mărfuri, apariția puterii banului au generat puterea capitalului. În cursul secolului al XVIII-lea — sau, mai exact, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea — și în cursul secolului al XIX-lea au avut loc revoluții în toată lumea. Feudalismul a fost desființat în toate țările Europei occidentale. În Rusia acest lucru s-a întâmplat mai târziu ca oriunde. În 1861 a avut loc și în Rusia o răsturnare, a cărei consecință a fost înlocuirea unei forme a societății printr-o altă formă, înlocuirea feudalismului prin capitalism, în care s-a menținut împărțirea în clase, s-au menținut diferite vestigii și rămășițe ale iobăgiei, dar în esență împărțirea în clase a luat o altă formă.

Posesorii de capital, proprietarii de pământ, proprietarii de fabrici și uzine

au format și formează în toate statele capitaliste o infimă minoritate a populației, minoritate care dispune neîngrădit de întreaga muncă a poporului și, prin urmare, ține sub călcâiul său, asuprește și exploatează întreaga masă de oameni ai muncii, în majoritatea lor proletari, muncitori salariați, care își dobândesc în procesul de producție mijloacele de existență exclusiv prin vânzarea brațelor lor de muncă, a forței lor de muncă. Țăranii, răzlețiți și oprimați încă din timpul iobăgiei, s-au transformat, odată cu trecerea la capitalism, parte (majoritatea) în proletari, parte (minoritatea) în țărani înstăriți, care angajau ei înșiși muncitori și formau burghezia sătească.

Acest fapt fundamental — trecerea societății de la formele primitive de sclavie la iobăgie și, în sfârșit, la capitalism — trebuie să-l aveți mereu în vedere, deoarece numai ținându-l minte, numai încadrând în această schemă fundamentală toate doctrinele politice, veți avea posibilitatea să le apreciați în mod just și să vă dați seama la ce se referă ele, căci fiecare din aceste mari perioade ale istoriei omenirii — perioada sclavagistă, perioada feudală și cea capitalistă — îmbrățișează secole și milenii și prezintă o atât de mare diversitate de forme politice, doctrine și concepții politice, revoluții, încât pentru a te putea descurca în această extraordinară împeștrire și mare diversitate — îndeosebi când e vorba de doctrinele politice, filozofice etc. ale oamenilor de știință și oamenilor politici burghezi — este neapărat necesar să urmezi cu strictețe firul călăuzitor al acestei împărțiri a societății în clase, al schimbării formelor dominației de clasă, și să examinezi din acest punct de vedere toate problemele sociale: economice, politice, spirituale, religioase etc.

Dacă veți privi statul din punctul de vedere al acestei împărțiri fundamentale, veți vedea că atâta timp cât societatea n-a fost împărțită în clase, după cum am mai spus, n-a existat nici statul. Pe măsură însă ce apare și se consolidează împărțirea societății în clase, pe măsură ce apare societatea împărțită în clase, apare și se consolidează și statul. În istoria omenirii găsim zeci și sute de țări care au trecut sau trec în prezent prin sclavagism, feudalism și capitalism. În fiecare din ele, cu toate enormele schimbări istorice prin care au trecut, cu toate peripețiile politice și cu toate revoluțiile care au fost legate de această dezvoltare a omenirii, de trecerea de la sclavagism, prin feudalism, la capitalism și la actuala luptă mondială împotriva capitalismului, veți constata întotdeauna apariția statului. Statul a fost întotdeauna un aparat distinct, desprins de societate și compus dintr-un grup de oameni care se îndeletnicesc numai, sau aproape numai, sau mai ales cu guvernarea. Oamenii se împart în guvernați și în specialiști în materie de guvernare, care se situează deasupra societății și se numesc guvernanți, reprezentanți ai statului. Acest aparat, acest grup de oameni care îi guvernează pe ceilalți își asigură întotdeauna un anumit aparat de constrângere, de forță fizică, indiferent dacă această violență

exercitată asupra oamenilor își găsește expresia în bâta omului primitiv sau, în epoca sclaviei, într-un tip de armă mai perfecționat, sau în arma de foc, apărută în evul mediu, sau, în sfârșit, în armamentul modern, care în secolul al XX-lea a ajuns să fie o adevărată minune a tehnicii, bazat fiind în întregime pe ultimele cuceriri ale tehnicii moderne. Metodele de exercitare a violenței au evoluat, dar existența statului a însemnat întotdeauna, în orice societate, existența unui grup de persoane care guvernează, comandă, domină și care, pentru a păstra puterea, dețin un aparat de constrângere fizică, un aparat de exercitare a violenței înzestrat cu armamentul corespunzător nivelului tehnicii din epoca respectivă. Și numai când examinăm cu atenție aceste fenomene generale, numai când ne punem întrebarea de ce n-a existat statul pe vremea când n-au existat clase, când n-au existat exploatare și exploatați, și de ce a apărut el atunci când au apărut clasele, — numai atunci putem găsi un răspuns precis la întrebarea ce este statul și care este rolul lui,

Statul este o mașină pentru menținerea dominației unei clase asupra alteia. Cât timp în societate n-au existat clase, cât timp, înainte de epoca sclaviei, oamenii au muncit în condițiile primitive ale unei egalități mai mari și când productivitatea muncii era încă extrem de redusă, cât timp omul primitiv își procura cu greu mijloacele necesare unei existențe extrem de primitive, n-a apărut și nici nu putea să apară un grup aparte de oameni care să aibă funcția specială de a guverna și care să domine tot restul societății. Numai atunci când apare prima formă a împărțirii societății în clase, când apare sclavia, când o anumită clasă de oameni, concentrându-și activitatea asupra extrem de primitivelor forme de muncă agricolă, ajunge să producă un oarecare surplus, care nu e absolut necesar pentru existența extrem de mizeră a sclavului și care intră în mâna stăpânului de sclavi, când se consolidează în acest fel existența acestei clase de stăpâni de sclavi și tocmai în vederea consolidării ei devine necesară apariția statului.

Și astfel a apărut statul sclavagist, un aparat care dădea stăpânilor de sclavi puterea, posibilitatea de a guverna pe toți sclavii. Atât societatea, cât și statul aveau pe atunci proporții mult mai mici decât în prezent. Ele dispuneau de un aparat de comunicație incomparabil mai slab; pe atunci nu existau actualele mijloace de comunicație. Munții, fluviile și mările constituiau obstacole incomparabil mai mari decât în prezent, și procesul de formare a statului se desfășura într-un cadru geografic mult mai restrâns. Aparatul de stat, slab din punct de vedere tehnic, deservea un stat care ființa între hotare relativ restrânse și a cărui sferă de acțiune era relativ îngustă. Dar era totuși un aparat care îi constrângea pe sclavi să rămână în sclavie, menținea o parte a societății sub călcâiul, sub asuprirea celeilalte. Fără un aparat permanent de constrângere nu poți sili partea cea mai mare a societății să muncească în mod

regulat pentru cealaltă. Cât timp n-au fost clase, n-a existat nici acest aparat. Când au apărut clasele, odată cu accentuarea și consolidarea acestei împărțiri a apărut peste tot și întotdeauna și o instituție specială — statul. Formele de stat au fost extrem de variate. În epoca sclavagismului, în țările cele mai avansate, mai culte și mai civilizate pentru vremurile de atunci, de exemplu în Grecia și în Roma antică, care se întemeiau în întregime pe sclavie, găsim deja variate forme de stat. Încă pe atunci apare deosebirea dintre monarhie și republică, dintre aristocrație și democrație. Monarhia înseamnă puterea unei singure persoane, republica înseamnă electivitatea puterii de stat; aristocrația e puterea unei minorități relativ restrânse, democrația — puterea poporului (democrație, în traducere literală din limba greacă, nu înseamnă altceva decât puterea poporului). Toate aceste deosebiri au apărut în epoca sclaviei, dar, indiferent de ele, indiferent dacă era monarhie, republică aristocratică sau republică democratică, statul din acea epocă a fost un stat sclavagist.

La orice curs de istorie antică, în prelegerile consacrate acestui subiect, veți auzi de lupta dintre statele monarhice și cele republicane, dar esențialul este că sclavii nu erau considerați oameni; nu numai cetățeni, dar nici măcar oameni nu erau considerați. Pentru legea romană, sclavul nu era decât un lucru. Legea referitoare la omor — ca să nu mai vorbim de celelalte legi de ocrotire a persoanei umane — nu-i avea în vedere pe sclavi. Ea ocrotea numai pe stăpânii de sclavi, singurii cărora li se recunoștea calitatea de cetățeni cu drepturi depline. Dacă se institua o monarhie, era o monarhie sclavagistă; dacă se institua o republică, ea era o republică sclavagistă. În ele se bucurau de toate drepturile numai stăpânii de sclavi, pe câtă vreme sclavii erau în fața legii doar lucruri, și nu numai că erau îngăduite orice acte de violență împotriva lor, dar nici chiar uciderea sclavului nu era considerată crimă. Republicile sclavagiste se deosebeau prin organizarea lor internă: existau republici aristocratice și republici democratice. În republicile aristocratice participau la alegeri un mic număr de privilegiați, în cele democratice participa toată lumea, adică toți stăpânii de sclavi, toți — în afară de sclavi. Acest fapt esențial nu trebuie scăpat din vedere, deoarece el elucidează cel mai bine problema statului și arată clar în ce constă esența lui.

Statul este o mașină de asuprire a unei clase de către alta, o mașină cu ajutorul căreia o clasă ține în frâu clasele ce-i sunt subordonate. Această mașină poate avea felurite forme. Statul sclavagist poate fi o monarhie, o republică aristocratică sau chiar o republică democratică. În realitate, formele de guvernământ au fost extrem de variate, dar fondul rămâne același; sclavii nu aveau niciun fel de drepturi, rămânând o clasă asuprită și nefiind considerați oameni. Același lucru îl vedem și în statul feudal.

Schimbarea formei de exploatare a transformat statul sclavagist în stat

feudal. Această transformare a avut o mare însemnătate. În societatea sclavagistă, sclavul era lipsit de orice drepturi; el nu era considerat om. În societatea feudală, țăranul era legat de pământ. Trăsătura caracteristică principală a iobăgiei este că țăranul (și țăranii formau atunci majoritatea, populația orășenească fiind numeric foarte slabă) era considerat legat de pământ, de unde vine însăși noțiunea de iobăgie¹. Țăranul putea să lucreze pentru sine un anumit număr de zile pe lotul pe care i-l dădea moșierul; în celelalte zile, țăranul iobag lucra pentru boier. Esența societății împărțite în clase rămăsese neschimbată: societatea era bazată pe exploatarea de clasă. Numai moșierii se bucurau de drepturi depline; țăranii erau lipsiți de drepturi. Practic, situația lor se deosebea foarte puțin de cea a sclavilor în statul sclavagist. Pentru eliberarea lor însă, pentru eliberarea țăranilor, se deschidea acum o cale mai largă, întrucât țăranul iobag nu era considerat proprietate directă a moșierului. El își putea întrebuița o parte din timp lucrând pe lotul lui de pământ, putea, ca să zicem așa, să-și aparțină într-o oarecare măsură lui însuși, iar feudalismul, dată fiind posibilitatea mai largă de dezvoltare a schimbului, a legăturilor comerciale, se descompunea tot mai mult și, în aceeași măsură, se lărgeau tot mai mult posibilitățile pentru eliberarea țăranilor. Societatea feudală a fost întotdeauna mai complexă decât societatea sclavagistă. Ea a avut puternice elemente de dezvoltare a comerțului, a industriei, ceea ce ducea încă pe atunci la capitalism. În evul mediu a predominat iobăgia. Și aici au existat variate forme de stat, și aici avem atât monarhia, cât și republica, deși cu caracter mult mai slab pronunțat, dar întotdeauna se considera că singurii dominanți sunt moșierii feudali. Țăranii iobagi erau cu desăvârșire excluși de la orice drepturi politice.

Atât în societatea sclavagistă, cât și în societatea feudală, dominația unei mici minorități asupra imensei majorități a oamenilor nu este posibilă fără constrângere. Întreaga istorie este un șir neîntrerupt de încercări ale claselor asuprite de a scutura jugul asupririi. Istoria sclaviei cunoaște războaie de eliberare din cătușele sclaviei, războaie care au durat decenii de-a rândul. În treacăt fie zis, adoptând acum denumirea de „spartachiști”, comuniștii din Germania — singurul partid german care luptă realmente împotriva jugului capitalist — au avut în vedere faptul că Spartacus a fost unul dintre cei mai de seamă eroi ai uneia dintre cele mai mari războaie ale sclavilor, care a avut loc cu vreo două mii de ani în urmă. Ani în șir, atotputernicul — pe cât se părea — Imperiu Roman, în întregime întemeiat pe sclavie, s-a cutremurat sub loviturile acestei uriașe războaie a sclavilor, care se înarmaseră

¹ Nota EP: În limba rusă — „krepostnoe pravo”; „krepostnoe” vine de la „prikrepiti”, care în cazul de față înseamnă „a lega”.

și se adunaseră sub conducerea lui Spartacus, formând o armată de mari proporții. În cele din urmă au fost înfrânți, prinși și groaznic torturați de stăpânii de sclavi. De aceste războaie civile e plină întreaga istorie a societății împărțite în clase. Am amintit aici cel mai mare dintre aceste războaie civile din epoca sclaviei. Întreaga epocă a feudalismului este și ea un șir neîntrerupt de răscoale țărănești. În Germania, de pildă, în evul mediu, lupta de clasă dintre moșieri și țăranii iobagi a atins mari proporții, transformându-se într-un război civil al țăranilor împotriva moșierilor. Cu toții cunoașteți și în Rusia exemple asemănătoare de repetate răscoale ale țăranilor împotriva moșierilor feudali.

Pentru a-și putea menține dominația, pentru a-și putea păstra puterea, moșierul trebuia să aibă un aparat care să reunească sub stăpânirea sa un mare număr de oameni, să-i supună unor anumite legi, norme, toate aceste legi reducându-se în fond la una singură, aceea de a asigura puterea moșierului asupra țăranului iobag. Un asemenea aparat a fost statul feudal, care în Rusia, de pildă, sau în țările asiatice cu totul înapoiate, în care până în ziua de azi mai domnesc rânduielile feudale, a avut forme diferite, a fost sau republican, sau monarhic. În statul monarhic se recunoștea puterea unei singure persoane; în cel republican era admisă, într-o măsură mai mare sau mai mică, participarea unor reprezentanți aleși de moșieri — aceasta în societatea feudală. Societatea feudală se prezenta în așa fel împărțită în clase, încât imensa majoritate — țăranimea iobagă — se afla în totală dependență față de o infimă minoritate — moșierii, care stăpâneau pământul.

Dezvoltarea comerțului, dezvoltarea schimbului de mărfuri a dus la formarea unei clase noi — clasa capitaliștilor. Capitalul a apărut la sfârșitul evului mediu, când, după descoperirea Americii, comerțul mondial luase o mare dezvoltare, când cantitatea metalelor prețioase crescuse, când argintul și aurul deveniseră instrumente de schimb, când circulația monetară crease posibilitatea ca unii să concentreze în mâinile lor bogății imense. Argintul și aurul erau considerate ca bogăție în lumea întreagă. Începea să scadă forța economică a clasei moșierilor și să se dezvolte forța unei clase noi, clasa reprezentanților capitalului. Transformarea societății se producea în așa fel încât toți cetățenii să devină — ca să zicem așa — egali, să dispară vechea împărțire în stăpâni de sclavi și sclavi, iar toți să fie considerați egali în fața legii, indiferent ce capital posedă fiecare dintre ei, dacă posedă pământ în proprietate privată sau e sărac lipit pământului și nu posedă decât brațele de muncă; toți sunt egali în fața legii. Legea ocrotește deopotrivă pe toți, ocrotește proprietatea în mâinile celor care o dețin, împotriva oricăror atențate din partea masei, care, neavând proprietate, neavând nimic altceva decât brațele de muncă, sărăcește treptat, se ruinează și se transformă în proletari.

Aceasta este societatea capitalistă.

Nu am posibilitatea să mă ocup amănunțit de această chestiune. Veți mai avea prilejul să reveniți asupra ei atunci când veți studia programul partidului; atunci se va face caracterizarea societății capitaliste. Această societate s-a ridicat împotriva feudalismului, împotriva vechii iobăgii, arborând lozinca libertății. Dar aceasta era o libertate pentru cei care aveau proprietate. Și atunci când iobăgia a fost desființată — ceea ce s-a întâmplat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, iar în Rusia mai târziu decât în alte țări, în 1861 —, în locul statului feudal a apărut statul capitalist, care afișează lozinca libertății întregului popor, se pretinde a fi exponentul voinței întregului popor, contestă că e un stat de clasă. Între socialiști, care luptă pentru libertatea întregului popor, și statul capitalist se desfășoară o luptă, care a dus acum la crearea Republicii Sovietice Socialiste și care cuprinde lumea întreagă.

Pentru a putea înțelege lupta începută împotriva capitalului mondial, pentru a putea înțelege esența statului capitalist, trebuie să ținem minte că lupta statului capitalist împotriva celui feudal s-a desfășurat sub lozinca libertății. Desființarea iobăgiei însemna pentru reprezentanții statului capitalist întronarea libertății, și aceasta le era de folos în măsura în care, prin desființarea iobăgiei, țăranii căpătau posibilitatea să stăpânească în deplină proprietate pământul pe care-l dobândiseră prin răscumpărare sau, în parte, prin plata dijmei — pe stat asta nu-l interesa: el ocrotea proprietatea, indiferent de proveniența ei, deoarece el, statul, se baza pe proprietatea privată. În toate statele civilizate moderne, țăranii s-au transformat în proprietari privați. Statul ocrotea proprietatea privată și acolo unde moșierul ceda țăranului o parte din pământ: statul îl despăgubea pe moșier prin răscumpărare, prin vânzare pe bani. Statul părea să declare că va păstra neștirbită proprietatea privată și îi acorda tot sprijinul și ocrotirea sa. Statul recunoștea această proprietate fiecărui negustor, industriaș și fabricant. Și această societate, bazată pe proprietatea privată, pe puterea capitalului, pe subordonarea deplină a tuturor muncitorilor și a maselor muncitoare ale țăranimii, care nu posedă nimic, această societate declara că domnia ei se bazează pe libertate. Luptând împotriva iobăgiei, ea a declarat liberă proprietatea, mândrindu-se mai ales cu aceea că statul ar fi încetat să mai fie un stat de clasă.

În realitate însă, statul a continuat să fie, ca și înainte, o mașină care-i ajută pe capitaliști să țină în frâu țăranimea săracă și clasa muncitoare, dar în aparență era liber. El introduce votul universal și declară prin glasul adepților, propovăduitorilor, savanților și filozofilor săi că nu e stat de clasă. Chiar și acum, când împotriva lui a început lupta Republicilor Sovietice Socialiste, ei ne acuză că violăm libertatea, că statul nostru e clădit pe constrângere,

pe reprimarea unora de către alții, în timp ce statul lor e un stat al întregului popor, un stat democratic. Acum, la începutul revoluției socialiste în lumea întreagă, și tocmai în momentul victoriei revoluției în unele țări, când lupta împotriva capitalului mondial a devenit deosebit de înverșunată, acum problema statului a căpătat cea mai mare însemnătate și a devenit, se poate spune, cea mai nevralgică dintre probleme, focarul tuturor problemelor politice și al tuturor controverselor politice din zilele noastre.

Orice partid am lua — în Rusia sau în orice altă țară mai civilizată —, aproape toate controversele, divergențele și opiniile politice se învârtesc acum în jurul noțiunii de stat. Este oare statul într-o țară capitalistă, într-o republică democratică — în special într-o republică ca Elveția sau America —, în cele mai libere republici democratice, este el oare expresia voinței poporului, expresia unei hotărâri a întregului popor, expresia voinței naționale etc., sau este o mașină destinată să ajute capitaliștilor din aceste țări să-și păstreze puterea asupra clasei muncitoare și asupra țăranimii? Aceasta este problema fundamentală în jurul căreia se învârtesc astăzi controversele politice în toată lumea. Ce se spune despre bolșevism? Presa burgheză ocărăște pe bolșevici. Nu veți găsi ziar care să nu repete acuzația curentă adusă bolșevicilor — acuzația că încalcă democrația. Dacă menșevicii și eserii noștri, în simplitatea lor (și poate nu numai în simplitatea lor, care s-ar putea să fie una dintr-acelea despre care se spune că e mai rea decât hoția), își închipuie că ei sunt descoperitori și inventatorii acuzației aduse bolșevicilor că au încălcat libertatea și democrația, ei se înșală în modul cel mai ridicol. Printre marile ziare din țările cele mai bogate, care cheltuiesc zeci de milioane pentru difuzarea lor și care propagă, în zeci de milioane de exemplare, minciunile burgheze și politica imperialistă, nu veți găsi în prezent unul care să nu repete aceste principale argumente și acuzații ce se aduc împotriva bolșevismului: că America, Anglia și Elveția sunt state avansate, bazate pe democrație, pe când republica bolșevică este un stat de tâlhari, care nu cunoaște libertatea, că bolșevicii au încălcat principiul democrației și nu s-au dat în lături să dizolve Adunarea Constituantă. Aceste teribile acuzații împotriva bolșevicilor sunt repetate în lumea întreagă. Ele ne duc direct la întrebarea: ce este statul? Pentru a putea înțelege fondul acestor acuzații, pentru a putea sesiza sensul lor real și adopta față de ele o poziție bine fundamentată, pentru a le putea aprecia nu din auzite, ci pe baza unei păreri proprii, temeinic fundamentate, trebuie să ne dăm clar seama ce este statul. Aici avem de-a face cu tot felul de state capitaliste și cu toate teoriile elaborate în apărarea lor în perioada dinainte de război. Pentru a aborda just rezolvarea acestei probleme trebuie să examinăm în mod critic toate aceste teorii și concepții.

De un mare ajutor în studierea acestei probleme vă va fi, după cum am

mai spus, lucrarea lui Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului”. În această lucrare se spune că orice stat în care există proprietate privată asupra pământului și a mijloacelor de producție, în care domnește capitalul, oricât de democratic ar fi acest stat, el este un stat capitalist, este în mâna capitaliștilor o mașină menită să țină în frâu clasa muncitoare și țărănimea săracă. Iar votul universal, Adunarea Constituantă, parlamentul — toate acestea nu sunt decât o formă, un fel de poliță, care nu schimbă cu nimic esența lucrurilor.

Forma de dominație a statului poate să difere: într-un fel își manifestă capitalul forța acolo unde există cutare formă și într-alt fel acolo unde există altă formă, dar în fond puterea rămâne în mâinile capitalului, indiferent dacă e vorba de vot cenșitar sau de un alt fel de vot, dacă e vorba de o republică democratică sau de o altă formă de guvernământ; ba chiar cu cât o republică este mai democratică, cu atât mai brutală, mai cinică este dominația capitalismului. Statele Unite ale Americii de Nord sunt una dintre cele mai democratice republici din lume, dar nicăieri puterea capitalului, puterea unui pumn de miliardari asupra întregii societăți nu se manifestă cu atâta brutalitate, cu metode de corupție atât de fățișe ca în această țară (cine a fost acolo după 1905 și-a putut face, desigur, o idee despre această stare de lucruri). Din moment ce există, capitalul domină întreaga societate, și nicio republică democratică, niciun fel de drept de vot nu schimbă esența lucrurilor.

În comparație cu orânduirea feudală, republica democratică și votul universal au însemnat un progres enorm: ele au dat proletariatului posibilitatea de a atinge gradul de unire, de coeziune pe care-l are astăzi, de a forma acele cohorte strâns încheigate, disciplinate, care duc lupta sistematică împotriva capitalului. Nimic asemănător nu a existat nici pe departe la țăranul iobag, fără să mai vorbim de sclavi. Sclavii, după cum știm, se revoltau, se răsculau, dezlanțuiau războaie civile, dar n-au fost niciodată în stare să alcătuiască o majoritate conștientă, să creeze partide care să conducă lupta, ei n-au fost niciodată în stare să înțeleagă clar ce scop urmăresc și chiar și în cele mai revoluționare momente ale istoriei au fost întotdeauna simpli pionii în mâinile claselor dominante. Republica burgheză, parlamentul, votul universal — toate acestea reprezintă un mare progres din punctul de vedere al dezvoltării istorice universale a societății. Omenirea evolua spre capitalism, și numai capitalismul, datorită culturii orașului, a dat asupritei clase proletare posibilitatea de a deveni conștientă de ea însăși și de a crea acea mișcare muncitorească mondială, de a forma în toată lumea acele milioane de muncitori organizați în partide, de a făuri acele partide socialiste care conduc în mod conștient lupta maselor. Fără parlamentarism, fără drept de vot, această dezvoltare a clasei muncitoare n-ar fi fost posibilă. Iată de ce toate acestea au căpătat o

importanță atât de mare în ochii celor mai largi mase de oameni. Iată de ce cotitura pare atât de anevoioasă. Minciuna burgheză că statul este liber și că e menit să apere interesele tuturor este susținută și propagată nu numai de ipocriții conștiinței, de savanți și de popi, ci și de mase de oameni care repetă cât se poate de sincer vechile prejudecăți și nu pot înțelege trecerea de la societatea veche, capitalistă, la socialism. Nu numai oamenii aflați în directă dependență față de burghezie, nu numai oamenii asupriți de capital sau corupți de el (în slujba capitalului se află tot felul de învățați, artiști, popi etc.), ci și oameni pur și simplu stăpâniți de prejudecățile libertății burgheze — toți aceștia în lumea întreagă s-au coalizat împotriva bolșevismului pentru faptul că, la întemeierea ei, Republica sovietică a respins această minciună burgheză și a declarat deschis: voi pretindeți că statul vostru e liber, dar, în realitate, atâta timp cât există proprietate privată, statul vostru, fie el și republică democratică, nu este decât o mașină în mâinile capitaliștilor pentru reprimarea muncitorilor, și cu cât e mai liber statul, cu atât mai clar iese la iveală acest fapt. Un exemplu în această privință îl constituie Elveția în Europa și Statele Unite în America de Nord. Nicăieri capitalul nu-și exercită dominația într-un mod atât de cinic și de implacabil și nicăieri această dominație nu se manifestă atât de clar ca în aceste țări, cu toate că sunt republici democratice și cu tot decorul lor de fațadă, cu toată vorbăria despre democrația muncii, despre egalitatea tuturor cetățenilor. În realitate, în Elveția și în America domnește capitalul, și orice încercări ale muncitorilor de a obține o îmbunătățire cât de cât serioasă a situației lor sunt imediat întâmpinate cu război civil. Aceste țări au mai puțini soldați, mai puțină armată permanentă — în Elveția există miliție, și orice elvețian are acasă o armă, iar America până în ultimul timp n-a avut armată permanentă — și de aceea, ori de câte ori se produce o grevă, burghezia se înarmează, angajează mercenari și înăbușă greva; și nicăieri această reprimare a mișcării muncitorești nu se face cu atâta necruțătoare cruzime ca în Elveția și America și nicăieri influența capitalului în parlament nu se manifestă atât de puternic ca în aceste țări. Puterea capitalului e totul, bursa e totul, iar parlamentul, alegerile nu sunt decât marionete, păpuși... Cu trecerea timpului însă, muncitorilor li se deschid din ce în ce mai mult ochii, iar ideea de Putere sovietică devine tot mai răspândită, mai ales după măcelul sângeros prin care am trecut de curând. Clasei muncitoare îi devine tot mai clară necesitatea unei lupte necruțătoare împotriva capitaliștilor.

Oricare ar fi formele pe care le-ar îmbrăca republica, fie chiar și cea mai democratică, dar, din moment ce este o republică burgheză, din moment ce în ea se menține proprietatea privată asupra pământului, asupra fabricilor și uzinelor, iar capitalul privat ține în robie salariată întreaga societate, adică

din moment ce în ea nu se înfăptuiesc principiile proclamate de programul partidului nostru și de Constituția sovietică, acest stat este o mașină pentru asuprirea unora de către alții. Și această mașină noi o vom pune în mâinile clasei care trebuie să răstoarne puterea capitalului. Vom înlătura toate vechile prejudecăți care pretind că statul înseamnă egalitatea tuturor; asta e o minciună sfruntată: cât timp există exploatare, nu poate exista egalitate. Nu poate fi egalitate între moșier și muncitor, între flămând și sătul. Mașina care se numește stat și în fața căreia oamenii se opresc cu superstițios respect, dând crezare vechilor basme că ea ar întruchipa puterea întregului popor — această mașină proletariatul o dă în lături, zicând: e o minciună burgheză. Noi le-am smuls capitaliștilor această mașină, am luat-o pentru noi. Cu această mașină — sau bătă — vom distruge orice exploatare și atunci când nu va mai rămâne pe lume nicio posibilitate de exploatare, când nu vor mai fi proprietari de pământ și proprietari de fabrici, când nu va mai fi posibil ca unii să se îmbuibă, în timp ce alții flămânzesc — numai atunci când acestea nu vor mai fi posibile, vom da această mașină la fier vechi. Atunci nu va mai exista stat, nu va mai exista exploatare. Iată punctul de vedere al partidului nostru comunist. Asupra acestei chestiuni sper să revenim — și nu o dată — în prelegerile următoare.

